

Bożena Pera

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Wpływ akcesji krajów Europy Środkowej i Wschodniej do Unii Europejskiej na strukturę wymiany handlowej ugrupowania

Celem opracowania jest przedstawienie wpływu przystąpienia krajów „wschodniego rozszerzenia” na strukturę wymiany handlowej ugrupowania. Zarys efektów integracji gospodarczej wynikających z przystąpienia danego kraju do jednolitego rynku, w ujęciu teoretycznym, będzie stanowił punkt wyjścia do dalszych rozważań, poświęconych analizie struktury wymiany handlowej państw członkowskich Unii Europejskiej, w wymiarze geograficznym i towarowym, obejmującej lata 2004–2012. W badaniu struktury wymiany handlowej Unii Europejskiej wykorzystano taksonomiczną metodę średniej grupowej. Analiza powiązań handlowych krajów „wschodniego rozszerzenia” wykazała rosnące znaczenie tych państw w wymianie handlowej Unii Europejskiej, jednak ich udział zarówno w handlu unijnym, jak i z krajami trzecimi, po dziesięciu latach od chwili przystąpienia, nie odgrywa istotnej roli z punktu widzenia ugrupowania.

Central and Eastern European countries' accession to the European Union. The impact on the trade structure

The aim of this paper is to present the impact on the European Union's trade structure arising from the Eastern enlargements. The effects of economic integration resulting from the participation of a certain country in the EU's internal market were reviewed at the beginning. Afterward, the intra- and extra-EU trade structure by member state and product group with the CEE countries' share in it in years 2004–2012 was analyzed. The group-average clustering was the method used to show the similarities in their share in the EU trade structure. Ten years after the Eastern enlargements the share of the CEE countries in the EU trade, both geographic and sectoral orientation of their trade flows, is rising, but still is rather low comparing to the EU-15. The main reason for this situation is their very large economic distance from the EU-15.

Keywords: economic integration, European Union, Eastern enlargement, empirical studies of trade, classification methods

Klasyfikacja JEL: F150, F140, C380

Wprowadzenie

W maju 2014 r. upłynęło dziesięć lat od największego rozszerzenia Unii Europejskiej o kraje Europy Środkowo-Wschodniej. W okresie tym zaszły znaczące zmiany w gospodarkach nowo przyjętych państw członkowskich. Pojawiły się także nowe warunki rozwoju wymiany handlowej, zarówno z krajami ugrupowania, jak i z państwami spoza Unii Europejskiej.

Celem opracowania jest próba przedstawienia wpływu akcesji krajów „wschodniego rozszerzenia” (obejmującego państwa, które przystąpiły do Unii Europejskiej: w 2004 r. – Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Słowenię, Estonię, Litwę, Łotwę, jak również spoza regionu: Maltę i Cypr; w 2007 r. – Bułgarię i Rumunię) na strukturę wymiany handlowej ugrupowania.

1. Korzyści ze wspólnego rynku a akcesja krajów Europy Środkowej i Wschodniej

Unia Europejska, do której przystąpiły kraje Europy Środkowej i Wschodniej, znacznie różniła się pod względem stadium rozwoju integracji, w tym także intensywności powiązań gospodarczych, od ugrupowania tworzonego i rozszerzanego przez ówczesne państwa członkowskie. W 2004 r. stanowiła ona jednolity rynek wraz z rozpoczętym procesem tworzenia unii gospodarczo-walutowej. Ponadto rozszerzenie z lat 2004–2007 przebiegało w dwóch etapach: w 2004 r. do Unii Europejskiej przystąpiło 10 państw, w tym 8 z regionu Europy Środkowej i Wschodniej i 2 południowoeuropejskie, a w 2007 r. – kolejne 2 kraje przechodzące proces urynkwienia gospodarek. W kwestii ekonomicznej przystępujące państwa musiały dowieść, że funkcjonują w nich gospodarki rynkowe i są one w stanie sprostać warunkom konkurencji na jednolitym rynku.

Wspólny rynek stanowi stadium integracji gospodarczej, na którym wzajemnie oddziałują na siebie rynki dóbr i czynników wytwórczych, przyczyniając się do wzrostu efektywności gospodarowania ugrupowania. W sposób pośredni efekty oddziaływania, prowadzące do zawężania się cen czynników wytwórczych, mogą ujawniać się już na etapie unii celnej. Wiążą się one jednak przede wszystkim z wymianą towarów. Relacje pomiędzy przepływem towarów i czynników produkcji w wyniku przejścia od unii celnej do wspólnego rynku mogą być w stosunku do siebie substytucyjne (wymiana handlowa dobrami eliminuje przemieszczanie się czynników produkcji bądź odwrotnie) lub komplementarne (przepływ czynników produkcji prowadzi do handlu bądź, na odwrót, wymiana handlowa towarami wywołuje przemieszczanie czynników produkcji) [Molle, 2000, s. 171–173; Misala, 2004, s. 138–144, 149–150; Czarczyńska, Śledziwska, 2003, s. 77–78].

W literaturze przedmiotu wymienia się różne efekty związane z oddziaływaniem na siebie państw tworzących ugrupowanie integracyjne [Miklaszewski, 2010, s. 17–19; Mucha-Leszko, 2012, s. 19; Pluciński, 2005, s. 78–149; Misala, 2001, s. 29–35, 45–46]. W przypadku wspólnego rynku korzyści, które odnoszą kraje funkcjonujące na nim, są skutkiem efektów alokacyjnych, dochodowych i akumulacyjnych. Liberalizacja międzynarodowego przepływu czynników wytwórczych może przyczynić się nie tylko do wzrostu popytu i podaży na nie, ale również do efektywnej ich alokacji na rynku funkcjonującym bez barier. Efekty dobrobytu wynikają z pełnej mobilności kapitału i prowadzą do wzrostu dochodu [Pluciński, 2005, s. 116–118].

Tabela 1. Podstawowe efekty unijnego rynku jako skutek „wschodniego rozszerzenia” Unii Europejskiej

Państwa członkowskie	Liczba ludności (w mln)	PKB (w mld EUR)	Eksport (w mld EUR)	Efekt krańcowy		
				populacyjny (w %)	PKB (w %)	otwarcie na wymianę handlową (w %)
UE-15 (na 1.01.2004 r.)	385,0	10 047,8	2 784,3	-	-	-
Rozszerzenie w 2004 r.						
UE-10 ogółem	74,0	495,6	241,9	19,22	4,93	8,69
UE-8 (kraje CEEC), w tym:	72,9	478,3	239,2	18,94	4,76	8,59
Czechy	10,2	91,8	83,3	2,65	0,91	2,99
Estonia	1,4	9,7	4,7	0,36	0,10	0,17
Litwa	3,4	18,2	7,4	0,88	0,18	0,27
Łotwa	2,3	11,1	3,2	0,60	0,11	0,11
Polska	38,2	204,2	60,4	9,92	2,03	2,17
Słowacja	5,4	34,0	22,3	1,40	0,34	0,80
Słowenia	2,0	27,2	13,2	0,52	0,27	0,47
Węgry	10,1	82,1	44,7	2,62	0,82	1,61
UE-2 (kraje SEC), w tym:	1,1	17,3	2,7	0,29	0,17	0,10
Cypr	0,7	12,6	0,7	0,18	0,13	0,03
Malta	0,4	4,7	2,0	0,10	0,05	0,07
Rozszerzenie w 2007 r.						
UE-2 (kraje CEEC), w tym:	28,7	155,5	241,9	6,17	1,27	1,42
Bułgaria	7,6	30,8	239,2	1,63	0,25	0,48
Rumunia	21,1	124,7	83,3	4,53	1,02	0,94
Rozszerzenie w 2013 r.						
Chorwacja	4,3	43,3	.	0,84	0,33	.

Źródło: [Eurostat, 2014a].

Integracja rynków czynników wytwórczych, głównie w przedmiocie przepływu kapitału produkcyjnego, może także przyczyniać się do restrukturyzacji gospodarek, a w konsekwencji przyspieszać dynamiczne efekty unii celnej, m.in. wzrost intensywności konkurencyjnej, prowadzący do zwiększenia efektywności technicznej i korzyści skali [Molle, 2000, s. 100–105, 159–171; Crespo, Fontoura, 2007, s. 611–629]. Liczbę krajów tworzących unię celną i wielkość ich rynków także bierze się pod uwagę jako czynniki wpływające na wystąpienie korzystnych czy negatywnych skutków powstania ugrupowania [Nowak-Far, 2013, s. 60]. Rozszerzenia Unii Europejskiej o kolejne państwa członkowskie prowadzą zarówno do zmian ilościowych, jak i jakościowych w unijnej gospodarce [Molle, 2000, s. 96; Nowak-Far, 2013, s. 60].

W analizie uwzględniono jedynie liczbę ludności, przyrost produktu krajowego brutto i przyrost eksportu jako wyznaczniki pomiaru wpływu rozszerzenia jednolitego rynku o tzw. kraje „wschodniego rozszerzenia”. Założono, że z punktu widzenia Unii Europejskiej rozszerzenie jest korzystne wtedy, gdy wskaźnik wyznaczający krańcowy efekt PKB, jak również eksportu, w stosunku do przyrostu ludności będzie zbliżony do jedności [Nowak-Far, 2013, s. 61]. Przeprowadzone badanie potwierdziło, że w przypadku krajów Europy Środkowej i Wschodniej efekt populacyjny wynikający z przestrzennego rozszerzenia jednolitego rynku w znacznym stopniu przekroczył krańcowy efekt dochodowy. Wynikało to przede wszystkim ze znacznie niższego poziomu rozwoju gospodarczego państw „wschodniego rozszerzenia” w stosunku do UE-15 w chwili przystępowania do ugrupowania. Ponadto gospodarki „starej Unii”, w stosunku do których została przeprowadzona analiza, nadal się rozwijają. Zmniejszenie istniejącej luki rozwojowej wymaga szybszego wzrostu gospodarczego państw Europy Środkowej i Wschodniej. Najkorzystniejsze wyniki w zakresie badania skutków rozszerzenia UE-15 o kraje „wschodniego rozszerzenia” otrzymano dla dwóch małych krajów z Europy Południowej – Cypru i Malty (wskaźnik na poziomie około 0,60), przy czym w przypadku pierwszego z nich wskaźnik proporcji krańcowego efektu PKB w stosunku do populacyjnego wyniósł 0,69 i był zbliżony do rezultatów uzyskanych dla krajów EFTA przystępujących w 1995 r. czy wcześniejszego rozszerzenia ugrupowania o Danię, Irlandię i Wielką Brytanię z 1973 r. [Nowak-Far, 2013, s. 61]. Spośród krajów UE-10 najwyższą wartość wskaźnika uzyskała Słowenia (0,52), jak również Czechy oraz Węgry (powyżej 0,3). W przypadku pozostałych krajów wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie około 0,2. Najniższe wartości wskaźnika odnotowano dla Bułgarii i Łotwy. Efekt eksportu wskazał na otwieranie się rynku na wymianę międzynarodową, szczególnie Cypru (4,99), ale także Rumunii (1,08), Łotwy (0,96) i Polski (0,94). Należy jednak mieć na uwadze, że liberalizacja przepływu towarów, usług i kapitału poprzedziła znacznie samą akcesję kra-

jów pozostających na niższym poziomie rozwoju gospodarczego do Unii Europejskiej, gdyż wystąpiła ona już w ramach okresu stowarzyszenia, prowadzącego do utworzenia co najmniej strefy wolnego handlu pomiędzy ugrupowaniem a państwami przygotowującymi się do członkostwa, przyczyniając się w ten sposób do wystąpienia efektów kreacji i przesunięcia handlu, zanim kraje formalnie stały się członkami jednolitego rynku [Nowak-Far, 2013, s. 61; Baldwin, Francois, Portes, 1997, s. 138–139].

Jak już wspomniano, istotne znaczenie dla integracji nowych państw członkowskich z krajami UE-15 miał znaczny dystans rozwojowy, dzielący je od tzw. rdzenia ugrupowania.

Tabela 2. Dystans rozwojowy państw „wschodniego rozszerzenia” w stosunku do UE-15 mierzony PKB według PPS *per capita* w latach 2004–2012 (UE-27=100)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
UE-15	113,1	112,7	112,2	111,4	110,7	110,3	109,9	109,4	109,0
Rozszerzenie w 2004 r.									
Czechy	78,0	79,0	79,8	82,5	80,7	82,4	80,5	80,9	80,8
Estonia	57,3	61,4	65,7	69,9	68,8	63,6	63,8	69,0	71,2
Litwa	51,5	54,4	57,5	61,9	64,3	57,9	61,9	67,4	71,5
Łotwa	46,5	49,4	52,8	57,3	58,3	53,9	55,1	59,7	64,1
Polska	50,5	51,2	51,7	54,3	56,2	60,4	63,0	65,0	66,9
Słowacja	56,9	60,1	63,1	67,7	72,4	72,5	74,1	75,1	75,9
Słowenia	86,5	87,2	87,3	88,3	90,5	86,1	84,2	84,2	83,6
Węgry	62,9	63,0	62,8	61,4	63,7	65,1	65,9	67,0	66,5
Cypr	90,6	92,6	92,9	94,1	99,3	99,8	96,6	93,4	91,3
Malta	79,6	80,0	78,4	78,3	81,1	84,4	87,0	86,2	86,0
Rozszerzenie w 2007 r.									
Bułgaria	34,5	36,5	38,0	40,0	43,4	43,8	44,1	46,4	47,4
Rumunia	34,4	35,4	38,9	42,7	48,9	49,7	50,7	51,2	52,9
Rozszerzenie w 2013 r.									
Chorwacja	57,8	58,7	59,4	62,3	64,8	63,4	60,0	60,4	61,2

Źródło: [Eurostat, 2014a].

W latach 2004–2012 wszystkie spośród państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej, nieznacznie zmniejszyły swój dystans w stosunku do państw UE-15. Wśród krajów najbliższych osiągnięcia średniego poziomu rozwoju gospodarczego UE-27 znalazły się przede wszystkim Cypr i Malta. Do państw Europy Środkowej i Wschodniej o najwyższym poziomie PKB *per capita* zaliczyć należy Słowację i Czechy. Polska, jako jedyny duży kraj rozpoczynający zmniejszanie dystansu rozwojowego z prawie najniższego poziomu w stosunku do pozostałych krajów,

osiągnęła wskaźnik bardzo zbliżony do węgierskiego, chociaż nadal pod względem wartości należał on do najniższych wśród analizowanych krajów (niższy odnotowano tylko w przypadku Łotwy). W porównaniu z Rumunią i Bułgarią na o wiele wyższym poziomie kształtował się wskaźnik uzyskany przez Chorwację, chociaż w latach 2004–2012 nie była ona jeszcze członkiem UE (tab. 2). Zmniejszające się różnice w rozwoju gospodarczym analizowanych krajów można także uznać za efekt procesów integracyjnych, mogących wpływać na konsolidację gospodarczą państw tworzących jednolity rynek.

2. Akcesja krajów Europy Środkowej i Wschodniej a geograficzny wymiar wymiany handlowej Unii Europejskiej

W kolejnej części opracowania podjęta zostanie próba określenia skutków przystąpienia państw „wschodniego rozszerzenia” w odniesieniu do ich głównych kierunków wymiany handlowej. W latach 2004–2012 można zauważyć zmiany w powiązaniach handlowych pomiędzy krajami Unii Europejskiej a państwami trzecimi oraz wewnątrz samego ugrupowania.

Tabela 3. Przeciętny stopień powiązań krajów „wschodniego rozszerzenia” i UE-15 z państwami nienależącymi do ugrupowania w latach 2004–2012 (w %)

Wyszczególnienie	2004	2007	2012	2004	2007	2012
	import			eksport		
UE-12	28,1	27,7	29,4	26,4	28,7	33,1
UE-15	31,9	33,7	37,5	30,4	31,6	38,2

Źródło: [Eurostat, 2014b].

Przeciętny stopień powiązań państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej w latach 2004 i 2007 kształtował się na niższym poziomie niż krajów UE-15. W tej ostatniej grupie w badanym okresie znacznie wzrósł udział wymiany handlowej z krajami trzecimi – o około 6,5 p.p. w imporcie i blisko 8 p.p. w eksporcie. O wiele wolniej zachodziły zmiany na rynku nowo przyjętych krajów. W tej grupie najsilniejsze powiązanie z państwami spoza UE można odnotować w przypadku Bułgarii (ponad 40% importu i eksportu tego kraju), a najmniejsze dla Czech (około 25% importu i 19% eksportu) i Słowacji (około 16% eksportu). Spośród krajów UE-15 najwyższy udział powiązań handlowych z krajami trzecimi można także zauważyć w przypadku Grecji (ponad połowa importu i eksportu). Nieco niższy poziom osiągnęła wymiana handlowa Wielkiej Brytanii w całym badanym okresie oraz Hiszpanii w ostatnim roku analizy. W latach 2004–2012 Holandia na-

leżała do państw dokonujących znacznych zakupów na rynkach zagranicznych (ponad 50% importu z krajów trzecich). Natomiast Malta, Finlandia i Szwecja były ściśle powiązane z zagranicą poprzez ponad 40-procentową sprzedaż towarów na rynki zagraniczne. W eksporcie najmniejszy udział wyrobów sprzedawanych do krajów trzecich odnotowano w przypadku Luksemburga [Eurostat, 2014b]. Z przeprowadzonej analizy wynika, że pomimo kolejnych rozszerzeń państwa członkowskie Unii Europejskiej coraz częściej dokonują sprzedaży i zakupów towarów na rynkach zagranicznych. Sytuacja ta potwierdza brak możliwości odnośnienia korzyści wynikających z występowania efektów integracji gospodarczej, szczególnie w sferze handlu na jednolitym rynku. Rosnący udział eksportu towarów z państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r. i później, wskazuje także na zwiększającą się konkurencyjność wytwarzanych w nich towarów.

Tabela 4. Udział krajów „wschodniego rozszerzenia” w wymianie handlowej UE-27 w latach 2004–2012 (w %)

Wyszczególnienie	2004	2007	2012
Wewnątrzspółnotowa wymiana towarów			
Nabycie	10,4	13,3	14,3
Dostawa	9,1	11,8	14,5
Handel zagraniczny z krajami spoza UE			
Import	7,3	8,7	9,5
Eksport	4,8	6,9	8,2

Źródło: [Eurostat, 2014b].

Kraje Europy Środkowej i Wschodniej nie odgrywają istotnej roli ani w wymianie handlowej wewnątrz Unii, ani z państwami trzecimi, ich udział w całym badanym okresie we wszystkich kierunkach wykazywał jednak tendencję rosnącą. W analizowanych krajach powiązania handlowe z pozostałymi członkami ugrupowania są nieznacznie silniejsze w porównaniu z ich relacją z państwami spoza Unii Europejskiej. We wszystkich badanych kierunkach wymiany handlowej około 60-procentowy udział miały Czechy, Polska i Węgry (w przypadku dostaw na jednolity rynek nawet 70% w 2004 r. i 2007 r.). Można więc wyciągnąć wnioski, że gospodarki tych państw były najlepiej przygotowane do akcesji do Unii Europejskiej.

W dalszej części zostanie przeprowadzona bardziej szczegółowa analiza wskazująca zmiany znaczenia poszczególnych państw członkowskich w globalnej wymianie handlowej Unii Europejskiej, w podziale na handel wewnątrzunijny i z krajami trzecimi. W tym celu wykorzystano taksonomiczną metodę średniej grupowej [Balicki, 2009, s. 269–270], pozwalającą na grupowanie krajów o zbliżonych do siebie udziałach w głównych kierunkach wymiany handlowej.

Tabela 5. Udział państwa członkowskiego w wymianie handlowej wewnątrz Unii i z krajami trzecimi w latach 2004–2012

Kierunek wymiany handl./rok	2004	2007	2012
IMPORT	Grupa 1: {Belgia, Hiszpania} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Słowenia, Słowacja} Grupa 3: {Czechy, Dania, Irlandia, Grecja, Węgry, Austria, Polska, Portugalia, Rumunia, Finlandia} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Francja, Holandia} Grupa 6: {Włochy} Grupa 7: {Szwecja} Grupa 8: {Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Słowenia} Grupa 3: {Czechy, Dania, Irlandia, Grecja, Węgry, Austria, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Finlandia, Szwecja} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Hiszpania} Grupa 6: {Francja, Włochy} Grupa 7: {Holandia} Grupa 8: {Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia, Hiszpania} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Irlandia, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia Słowacja} Grupa 3: {Czechy, Dania, Grecja, Węgry, Finlandia} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Francja, Włochy} Grupa 6: {Holandia} Grupa 7: {Austria, Polska, Szwecja} Grupa 8: {Wielka Brytania}
EKSPORT	Grupa 1: {Belgia, Holandia} Grupa 2: {Bułgaria, Czechy, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Węgry, Malta, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja} Grupa 3: {Dania, Austria, Finlandia} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Irlandia} Grupa 6: {Hiszpania, Szwecja} Grupa 7: {Francja} Grupa 8: {Włochy, Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja} Grupa 3: {Czechy, Dania, Węgry, Polska} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Irlandia, Austria, Finlandia} Grupa 6: {Hiszpania, Szwecja} Grupa 7: {Francja, Cypr, Wielka Brytania} Grupa 8: {Holandia}	Grupa 1: {Belgia} Grupa 2: { Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja} Grupa 3: {Czechy, Dania, Finlandia, Irlandia, Austria, Węgry, Polska} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Hiszpania} Grupa 6: {Francja, Włochy, Wielka Brytania} Grupa 7: {Holandia} Grupa 8: {Szwecja}
NABYCIE	Grupa 1: {Belgia, Włochy} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Rumunia, Słowenia, Słowacja} Grupa 3: {Czechy, Dania, Irlandia, Grecja, Węgry, Polska, Portugalia, Finlandia, Szwecja} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Hiszpania, Holandia} Grupa 6: {Francja} Grupa 7: {Austria} Grupa 8: {Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia, Włochy} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Słowenia} Grupa 3: {Austria, Polska, Czechy, Szwecja} Grupa 4: {Dania, Irlandia, Grecja, Węgry, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Finlandia} Grupa 5: {Niemcy} Grupa 6: {Hiszpania, Holandia} Grupa 7: {Francja} Grupa 8: {Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia, Wielka Brytania} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Słowenia} Grupa 3: {Czechy, Austria, Polska, Szwecja} Grupa 4: {Dania, Irlandia, Węgry, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Finlandia} Grupa 5: {Niemcy} Grupa 6: {Hiszpania} Grupa 7: {Francja} Grupa 8: {Włochy, Holandia}

Kierunek wymiany handl./rok	2004	2007	2012
DOSTAWA	Grupa 1: {Belgia} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Rumunia, Słowenia} Grupa 3: {Czechy, Dania, Irlandia, Austria, Polska, Szwecja} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Hiszpania} Grupa 6: {Francja, Holandia} Grupa 7: {Włochy, Wielka Brytania} Grupa 8: {Węgry, Portugalia, Słowacja, Finlandia}	Grupa 1: {Belgia, Włochy} Grupa 2: {Bułgaria, Dania, Estonia, Irlandia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Węgry, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Finlandia} Grupa 3: {Czechy, Austria, Polska, Szwecja} Grupa 4: {Niemcy} Grupa 5: {Hiszpania} Grupa 6: {Francja} Grupa 7: {Holandia} Grupa 8: {Wielka Brytania}	Grupa 1: {Belgia, Francja} Grupa 2: {Bułgaria, Estonia, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Finlandia} Grupa 3: {Czechy, Austria, Polska} Grupa 4: {Dania, Irlandia, Węgry, Słowacja, Szwecja} Grupa 5: {Niemcy} Grupa 6: {Hiszpania} Grupa 7: {Włochy, Wielka Brytania} Grupa 8: {Holandia}

Źródło: [Eurostat, 2014c].

W analizowanym okresie można zauważyć znaczne zmiany udziałów krajów członkowskich. Do najliczniejszej grupy 2 należą państwa, których udział w wymianie handlowej we wszystkich kierunkach jest najniższy wśród krajów należących do Unii Europejskiej. Polska była zaliczona do tej grupy jedynie w 2004 r. w przypadku eksportu z krajów pozaunijnych. Drugie dość liczne skupienie krajów członkowskich, do którego zaliczano nasz kraj, stanowiły państwa o udziale w granicach 1–3%. W tej grupie, obok Polski, znalazły się Czechy i Austria, a także np. w eksporcie – Węgry i Dania. Kraje stanowiące rdzeń Unii Europejskiej tworzyły bardzo często jednoelementowe skupienia. Ich udział w zależności od kierunku wymiany handlowej znacznie się różnił. Niemcy były niekwestionowanym liderem w zakresie udziału w wymianie handlowej zarówno wewnątrzunijnej, jak i z krajami niebędącymi członkami ugrupowania. W eksporcie z Unii Europejskiej blisko 28% towarów pochodziło z Niemiec, a importowano do tego kraju ponad 20% wyrobów ogółem. Na nieco niższym poziomie (około 2 p.p.) kształtował się udział zakupów pochodzących z jednolitego rynku, natomiast co piątej transakcji sprzedaży towarów do krajów unijnych dokonywały przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie Niemiec. Udział pozostałych państw członkowskich był o połowę niższy w porównaniu z wynikami osiąganymi przez lidera wymiany handlowej. Szczególnie znaczne i powiększające się dysproporcje w tym względzie występowały w handlu wewnątrz-wspólnotowym pod koniec analizowanego okresu (tab. 5).

3. Struktura towarowa eksportu i importu Unii Europejskiej po akcesji krajów „wschodniego rozszerzenia”

Akcesja krajów Europy Środkowej i Wschodniej do Unii Europejskiej w pierwszej fazie postępującego procesu integracji gospodarczej dotyczyła przede wszystkim wymiany handlowej. Celem tej części opracowania będzie zbadanie zmian w strukturze eksportu i importu UE-27 oraz wskazanie głównych różnic pomiędzy handlem nowo przyjętych członków i państw stanowiących rdzeń ugrupowania integracyjnego w latach 2004–2012.

Badanie struktury towarowej przeprowadzono dla 7 grup towarowych opartych na sekcjach SITC.

Tabela 6. Zmiany w strukturze towarowej handlu UE-27 w relacji z krajami ugrupowania i państwami trzecimi w latach 2004–2012 (w %)

Grupy towarowe	2004	2007	2012	2004	2007	2012
Wymiana z krajami trzecimi	Import			Eksport		
Grupa 1. Żywność i zwierzęta żywe oraz napoje i tytoń	5,7	5,2	5,2	5,1	5,0	5,9
Grupa 2. Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw oraz oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne, oleje	4,7	4,9	4,5	2,2	2,4	2,8
Grupa 3. Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	17,9	23,3	30,4	3,5	5,4	7,3
Grupa 4. Chemikalia i produkty pokrewne	8,6	8,4	9,0	16,0	15,9	16,4
Grupa 5. Towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca oraz różne wyroby przemysłowe	25,5	26,5	21,6	25,8	24,9	22,7
Grupa 6. Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	34,5	29,7	25,2	45,1	44,2	41,9
Grupa 7. Pozostałe wyroby niesklasyfikowane	3,1	2,1	4,1	2,3	2,2	3,0
Wymiana wewnątrzunijna	Nabycie			Dostawa		
Grupa 1. Żywność i zwierzęta żywe oraz napoje i tytoń	8,7	8,5	10,1	8,5	8,4	9,9
Grupa 2. Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw oraz oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne, oleje	3,3	3,5	4,0	3,1	3,4	3,8
Grupa 3. Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	4,7	6,1	9,5	4,3	5,7	9,1
Grupa 4. Chemikalia i produkty pokrewne	14,9	15,4	16,6	14,2	14,8	16,2

Grupy towarowe	2004	2007	2012	2004	2007	2012
Grupa 5. Towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca oraz różne wyroby przemysłowe	27,1	27,4	25,5	27,8	28,4	26,3
Grupa 6. Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	39,6	38,2	33,2	40,1	38,0	32,4
Grupa 7. Pozostałe wyroby niesklasyfikowane	1,8	0,9	1,1	2,0	1,2	1,3

Źródło: [Eurostat, 2014c].

W strukturze towarowej importu i eksportu oraz w obu kierunkach wymiany wewnątrzspółnotowej dominują produkty przemysłowe, stanowiąc minimum około 60% sprzedaży i zakupów z/do Unii Europejskiej. We wszystkich analizowanych kierunkach udział obu tych znaczących grup towarowych dla wymiany handlowej ugrupowania (grupy 5 i 6) zmniejszył się w 2012 r. w porównaniu z 2004 r. W badanym okresie w strukturze importu towarów rosło znaczenie paliw zakupywanych na rynkach krajów trzecich (największy wzrost – o blisko 13 p.p.), w o wiele mniejszym stopniu zwiększył się z kolei udział produktów klasyfikowanych do tej grupy nabywanych przez kraje członkowskie w wymianie wewnątrzunijnej. W strukturze eksportu z Unii Europejskiej na rynki krajów trzecich około 1/8 stanowiły wyroby przemysłu chemicznego. W wymianie wewnątrzunijnej grupa ta miała podobne znaczenie. Jej udział w zakresie towarów nabywanych i dostarczanych kształtował się na nieco niższym, aczkolwiek dość zbliżonym poziomie w obu kierunkach handlu. W latach 2004–2012 w wymianie na jednolitym rynku zwiększyło się także znaczenie produktów rolno-spożywczych (tab. 6).

W dalszej części przeprowadzono badanie znaczenia wyróżnionych grup towarowych w handlu państw „wschodniego rozszerzenia” w głównych kierunkach – w relacji z państwami członkowskimi Unii Europejskiej, jak również z krajami nienależącymi do ugrupowania.

Kraje „wschodniego rozszerzenia” nie odgrywają istotnej roli w wymianie handlowej Unii Europejskiej. Po przystąpieniu do ugrupowania można jednak zauważyć w tej grupie państw bardziej dynamiczne zmiany zachodzące w eksporcie niż w imporcie. Najszybciej zwiększał się udział produktów klasyfikowanych jako maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (wzrost o około 4 p.p. w 2012 r. w porównaniu z 2004 r.). W badanym okresie odnotowano także wzrost znaczenia sprzedaży na rynki zagraniczne w przypadku dwóch grup towarowych – produktach rolno-spożywczych i wyrobach przemysłowych (o około 3 p.p.). W pozostałych grupach towarowych korzystne zmiany zachodziły znacznie wolniej. W imporcie do krajów UE-12, podobnie jak w eksporcie, najszybciej rozwijały się zakupy maszyn, urządzeń i sprzętu transportowego. W wewnątrzspółnotowej wymianie handlowej ta grupa łącznie z towarami przemysłowymi charakteryzo-

wała się najszybciej zachodzącymi zmianami. Wśród nowych państw członkowskich największe udziały odnotowano w przypadku polskiej wymiany handlowej wszystkimi grupami towarowymi. Węgry i Czechy osiągały niższe wskaźniki w porównaniu z polskim handlem. W badanej grupie krajów najniższe udziały zanotowano w przypadku Estonii, Łotwy i Litwy, jak również Cypru i Malty [Eurostat, 2014d].

Tabela 7. Znaczenie krajów „wschodniego rozszerzenia” w ujęciu grup towarowych w wewnątrzunijnej wymianie handlowej i z krajami trzecimi w latach 2004–2012 (w %)

Grupy towarowe	2004	2007	2012	2004	2007	2012
Wymiana z krajami trzecimi	Import			Eksport		
Grupa 1. Żywność i zwierzęta żywe oraz napoje i tytoń	6,0	5,9	6,6	7,4	8,3	11,7
Grupa 2. Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw oraz oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne, oleje	9,5	9,6	9,9	9,5	9,5	11,6
Grupa 3. Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	9,3	10,6	10,7	8,5	9,0	8,9
Grupa 4. Chemikalia i produkty pokrewne	5,8	5,7	6,3	3,7	4,4	5,2
Grupa 5. Towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca oraz różne wyroby przemysłowe	5,7	6,6	7,4	5,8	7,5	8,4
Grupa 6. Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	7,5	9,8	11,4	4,1	6,9	8,7
Grupa 7. Pozostałe wyroby niesklasyfikowane	10,7	10,5	5,4	1,9	1,9	1,0
Wymiana wewnątrzunijna	Nabycie			Dostawa		
Grupa 1. Żywność i zwierzęta żywe oraz napoje i tytoń	6,8	10,4	12,8	5,6	8,9	11,8
Grupa 2. Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw oraz oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne, oleje	8,0	8,	12,8	10,3	11,7	15,4
Grupa 3. Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	7,1	8,4	9,3	9,7	8,2	9,0
Grupa 4. Chemikalia i produkty pokrewne	9,2	10,8	12,8	3,5	4,9	6,8
Grupa 5. Towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca oraz różne wyroby przemysłowe	12,7	15,3	16,3	12,3	13,4	16,9
Grupa 6. Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	11,1	14,7	16,2	10,6	14,5	18,8
Grupa 7. Pozostałe wyroby niesklasyfikowane	2,3	5,6	6,1	1,9	5,9	6,0

Źródło: [Eurostat, 2014c].

Wymiana krajów UE-15 stanowiła w przypadku wszystkich grup towarowych około 90% handlu zaliczanymi do nich produktami. Niemcy osiągały najwyższe wskaźniki udziału we wszystkich kierunkach wymiany handlowej z uwzględnieniem grup towarowych. Do grupy krajów o silnych powiązaniach handlowych w wyróżnionych grupach towarowych należały ponadto Holandia, Wielka Brytania, Francja, Włochy oraz dość często Hiszpania [Eurostat, 2014d].

Zmiany zachodzące w strukturze unijnej wymiany handlowej zarówno na jednolitym rynku, jak i z krajami trzecimi wskazują na kształtowanie się pozytywnych tendencji w zakresie badanych kierunków handlu. Wskazują one także na nadal małe znaczenie krajów „wschodniego rozszerzenia” w wymianie handlowej, wynikające głównie z dzielącego je dystansu w rozwoju gospodarczym w stosunku do państw UE-15.

Podsumowanie

Każde rozszerzenie Unii Europejskiej o nowe państwa członkowskie powinno prowadzić nie tylko do przestrzennego i ilościowego wzrostu ugrupowania, ale przede wszystkim do zmian jakościowych w unijnej gospodarce. Ostatnie rozszerzenie o kraje, które dzieli znaczny dystans rozwojowy w stosunku do państw tworzących rdzeń ugrupowania, pokazało, że korzyści mogły pojawić się jedynie w przypadku integracji z niektórymi krajami. Słowenia osiągnęła najwyższą wartość wskaźnika proporcji krańcowego efektu PKB w stosunku do populacyjnego w grupie państw Europy Środkowej i Wschodniej, chociaż kształtował się on na nieco niższym poziomie w stosunku do krajów, które przystąpiły do Unii Europejskiej przed 2004 r. W analizowanej grupie państw Rumunia, Łotwa i Polska odnosiły największe korzyści z otwarcia rynków na wymianę handlową.

Przeciętny stopień powiązań handlowych krajów „wschodniego rozszerzenia” w porównaniu z UE-15 kształtował się na znacznie niższym poziomie, mimo postępującej liberalizacji warunków wymiany z zagranicą. Zdobywanie rynków pozaunijnych przez nowo przyjęte kraje przebiegało znacznie wolniej w porównaniu z UE-15. W żadnym kierunku wymiany handlowej, zarówno wewnątrz, jak i z krajami spoza ugrupowania, państwa Europy Środkowo-Wschodniej nie odgrywały istotnej roli. Udziały większości krajów „wschodniego rozszerzenia” zarówno w handlu wewnątrzunijnym, jak i z krajami nienależącymi do ugrupowania miały marginalne znaczenie dla wymiany handlowej Unii Europejskiej. Wśród nowo przyjętych państw jedynie Czechy, Polska i Węgry odgrywały relatywnie ważną rolę we wszystkich kierunkach wymiany handlowej, osiągając wartości zbliżone do państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 1995 r.

W strukturze branżowej rosnące udziały wyróżnionych grup towarów dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej nie miały dużego znaczenia w wymianie handlowej całego ugrupowania. Korzystną tendencją zarysowującą się w handlu państw „wschodniego rozszerzenia” z krajami trzecimi były natomiast bardziej dynamiczne zmiany zachodzące w eksporcie niż w imporcie prawie wszystkimi grupami towarowymi. W wewnątrzunijnej wymianie handlowej, podobnie jak z państwami niebędącymi członkami UE, dominowały towary przemysłowe. Rosnące ich znaczenie wskazywało nie tylko na coraz silniejsze powiązania handlowe, w tym również wewnątrzgałęziowe, ale także na wytwarzanie towarów konkurencyjnych na rynkach międzynarodowych. Wśród analizowanych krajów najwyższe udziały zauważalne są w przypadku polskiego handlu wszystkimi grupami towarowymi.

W artykule zarysowano jedynie główne tendencje występujące w handlu krajów „wschodniego rozszerzenia” w zakresie kierunków i zmian znaczenia grup towarowych w wymianie handlowej Unii Europejskiej w latach 2004–2012. Przedstawione zagadnienia mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych bardziej pogłębionych rozważań podejmujących problematykę wpływu akcesji krajów Europy Środkowej i Wschodniej do Unii Europejskiej na wymianę handlową.

Bibliografia

- Baldwin R. E., Francois J. F., Portes R., 1997, *The costs and benefits of eastern enlargement. The impact on the EU and central Europe*, CEPR, London.
- Balicki A., 2009, *Statystyczna analiza wielowymiarowa i jej zastosowania społeczno-ekonomiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Crespo N., Fontoura M. P., 2007, *Integration of CEECs into EU Market. Structural Change and Convergence*, Journal of Common Market Studies, vol. 45, no. 3.
- Czarczyńska A., Śledziwska K., 2003, *Teoria integracji europejskiej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Eurostat, 2014a, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 15.03.2014].
- Eurostat, 2014b, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 30.03.2014].
- Eurostat, 2014c, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 1.04.2014].
- Eurostat, 2014d, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 3.04.2014].
- Miklaszewski S., 2010, *Teoria i praktyka regionalnej integracji gospodarczej*, [w:] *Globalizacja i integracja regionalna a wzrost gospodarczy*, red. S. I. Bukowski, CeDeWu, Warszawa.
- Misala J. (red.), 2001, *Proces integracji gospodarczej Polski z krajami członkowskimi Unii Europejskiej w świetle teorii*, Politechnika Radomska, Radom.
- Misala J. (red.), 2004, *Teoretyczne podstawy regionalnej integracji gospodarczej. Wybrane teksty*, Politechnika Radomska, Radom.
- Molle W., 2000, *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk.
- Mucha-Leszko B., 2012, *Korzyści z integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej*, [w:] *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki*, red. nauk. W. Bieńkowski, S. I. Bukowski, G. Olszewska, CeDeWu, Warszawa.

-
- Nowak-Far A., 2013, *Prawo i ekonomia rynku wewnętrznego Unii Europejskiej*, Poltext, Warszawa.
- Pluciński E. M., 2005, *Integracja europejska. Teoria i praktyka w kontekście racjonalnych wyborów w gospodarce otwartej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.